

یادداشتی درباره پیشگام بودن حوزه در ورود به بحث هوش مصنوعی

عنوان یادداشت: حوزه و همچنان فناوری

تاریخ حوزه‌های علمیه اسلامی؛ چه شیعه و چه سنی، به نحو شدیدی با فناوری و پیشرفت‌های آن گره خورده است. در اعصار گذشته، تمامی علوم و فناوری‌ها از بستر حوزه‌های علمیه بر می‌آمده و به تکامل می‌رسیده است؛ اساتید مشهور و مبرزی که ابداعات و اکتشافات بی‌نظیری در تاریخ اسلام داشته‌اند، همگی از فارغ‌التحصیلان حوزه‌های علمیه بوده‌اند، در تمامی بلاد اسلامی. در سده‌های اخیر دیدیم که استعمار و استثمار ناشی از مقاصد منفعت‌طلبانه برخی کشورهای اروپایی، با زور توپ و تفنگ بلایی بر سر دنیا آورد که بسیاری از کشورهای دارای تاریخ درخشان در علم، فناوری و صنعت را به دوران بدویت بازگرداند، وقتی تمام منابع اولیه کشورها را به یغما بردند و روند تعلیم و انتقال فناوری به نسل‌های بعد را مختل ساختند. اما با لطف و عنایت الهی این دوران فترت رو به پایان است و کشورهایمانند ایران که مردمی پرتلاش و دارای هویت دینی و ملی قوی دارد به سوی بازیابی فناوری‌های بومی خود پیش می‌روند. حوزه‌های علمیه نیز در مسیر بازسازی و معماری مجدد دانش‌های تخصصی اقدامات درخور انجام داده است.

هوش مصنوعی یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین حوزه‌های فناوری در عصر کنونی است که در دهه‌های اخیر پیشرفت‌های چشمگیری داشته و در بسیاری از صنایع و بخش‌های مختلف زندگی بشری تغییرات عمیقی ایجاد کرده است. این فناوری که توانایی ماشین‌ها برای یادگیری، تحلیل داده‌ها، حل مسائل پیچیده و انجام کارهایی را که پیش‌تر تنها از عهده انسان‌ها برمی‌آمد به نمایش گذاشته، امروزه جایگاه بالایی در مطالعات و پژوهش‌های حوزه‌های علمیه داخل کشور یافته است. چه بسا اگر یک دهه پیش گفته می‌شد حوزه‌های علمیه به‌زودی چنین در به‌کارگیری و ترویج گفتمان و جریان استفاده از هوش مصنوعی پیشتاز خواهند شد، قابل باور نمی‌بود. اما این واقعیت محقق شده و در حال حاضر ظرفیت‌های فراوانی ایجاد کرده است.

در این مسیر، ستاد راهبری فناوری‌های هوشمند حوزه علمیه نقش برجسته‌ای ایفا کرده است. این ستاد با برگزاری همایش‌های تخصصی، نشست‌های علمی، برقراری ارتباط میان انجمن‌ها و گروه‌های تخصصی با شرکت‌ها و نهادهای دولتی و خصوصی، با انتشار اطلاعات و اخبار و تولید گزارش‌های متنوع، راه‌اندازی دوره‌های آموزشی عمومی و تخصصی، درس‌های خارج فقه هوش مصنوعی، فضایی ترویجی و آگاه‌ساز فراهم کرده است که محصول آن را امروز به‌روشنی می‌توان مشاهده کرد؛ حرکت گسترده، همه‌جانبه و پرشتاب حوزه‌های علمیه در تسلط بر تمامی ابعاد فناوری هوش مصنوعی.

این فعالیت‌ها و ابتکارات ستاد مذکور به‌طور مؤثری توانسته است زمینه‌ساز ارتقای سطح دانش و آگاهی نه فقط در حوزه‌های علمیه، بلکه دیگر نهادهای آموزشی و پژوهشی دولتی و غیردولتی درباره کاربردهای هوش مصنوعی و چالش‌های مرتبط با آن شود و روند پیشرفت این فناوری در کشور را تسریع نماید. این اقدامات ضمن کمک به تقویت بنیان‌های علمی و دینی در جامعه اسلامی، بشارت‌دهنده نگاهی نوین و آگاهانه به تعامل میان علم و دین در مواجهه با چالش‌های جدید جهانی است.

در کنار این دستاوردهای قابل توجه حوزه علمیه در عرصه هوش مصنوعی، برای ادامه و تثبیت پیشگامی در این زمینه ضروری است تا راهبردها و برنامه‌های آینده با دقت و نگاه راهبردی تدوین شوند. حوزه علمیه باید به‌طور مستمر با تحولات فناوری و چالش‌های جدید در این عرصه آشنا بوده و برای مواجهه با آنها آمادگی لازم را داشته باشد. در این راستا، توجه به الزامات و نیازهای آینده جهان همواره می‌تواند کمک کند تا حوزه علمیه پیشگام و پیشتاز باقی بماند.

اولین و مهم‌ترین راهبرد، توجه به آموزش و پژوهش در زمینه هوش مصنوعی است. حوزه علمیه باید برگزاری دوره‌های تخصصی و کارگاه‌های آموزشی در سطح بالا را ادامه دهد و علاوه بر آن، پژوهش‌های بین‌رشته‌ای در تقاطع علم و دین را ترویج دهد. این امر باعث می‌شود که طلاب و پژوهشگران به درک عمیقی از ابعاد مختلف هوش مصنوعی، از جمله چالش‌های اخلاقی، دینی و اجتماعی آن دست یابند و بتوانند در پاسخ‌گویی به مسائل جدید نقش‌آفرین باشند.

دومین راهبرد، تقویت هم‌افزایی با سایر نهادها و مؤسسات علمی داخلی و بین‌المللی است. ایجاد شبکه‌های تحقیقاتی مشترک، همکاری با دانشگاه‌ها و مراکز علمی در زمینه‌های نوآورانه و همچنین تعامل با نهادهای دولتی و صنعتی می‌تواند موجب تسریع در انتقال دانش و فناوری‌های نوین به حوزه علمیه شود. همچنین برقراری ارتباط با متخصصین خارجی و تعامل با مراکز معتبر بین‌المللی می‌تواند به تبادل اطلاعات و تجربیات منجر گردد.

ضرورت دیگر، تمرکز بر مسائل اخلاقی و دینی هوش مصنوعی است. حوزه علمیه باید به‌عنوان یک نهاد دینی و فرهنگی، نقش مهمی در تدوین اصول اخلاقی برای استفاده از این فناوری ایفا کند. تعیین چارچوب‌های اخلاقی برای استفاده از هوش مصنوعی در دنیای امروز که با چالش‌هایی مانند حریم خصوصی، عدالت اجتماعی و اثرات منفی آن بر شغل‌ها و روابط انسانی روبه‌رو است، ضرورت دارد. این اقدام می‌تواند هم‌راستایی دین و علم را در بهره‌برداری از فناوری‌های نوین حفظ کند.

در نهایت، استمرار و برنامه‌ریزی برای توسعه زیرساخت‌های فناوری در حوزه علمیه نیز یک الزام اساسی است. به‌روزرسانی تجهیزات، توسعه نرم‌افزارهای آموزشی و پژوهشی و ایجاد فضاهای دیجیتال مناسب برای تبادل دانش، به‌ویژه در مناطق دورافتاده، از دیگر ضرورت‌ها برای پیشگام ماندن در این زمینه است. با این کار، طلاب و پژوهشگران می‌توانند به راحتی از جدیدترین منابع علمی و پژوهشی در زمینه هوش مصنوعی بهره‌برداری کنند.

